

A FASISZTA ÁLLAM KIFEJLŐDÉSE

Az olasz fasizmust éppúgy, mint a német nemzeti szocializmust, csodáljuk, de eléggé nem ismerjük. Látjuk az eddigi fogalmakat messze felülmúló teljesítményeiket, de nem vagyunk tisztában azoknak a nyitjával.

A fasiszta Olaszország forradalom útján jött létre, de ez a forradalom vér nélkül vette át a hatalmat és ugyanígy folyik már több mint 18 éve. Tehát mint forradalom is más, mint amit forradalmon korábban értettünk.

Jelen tanulmányomban arra törekszem, hogy a fasiszta állam kifejlődésének ezt a két évtizedes hosszmetsetét mutassam be, ami lényege megértetésére alkalmas eljárás.

A fasiszta mozgalom jelszava, mint azt Mussolini maga fejezte ki: «Mindent az államban, semmit az államon kívül, semmit az állam ellen». ¹ A fasizmus tehát, mint magáról mondja, forradalom, de nem az állam ellen, hanem az államért. Az első forradalom volt, amely a hatalmat úgy vette át, hogy fenntartotta az egész állami apparátust, de azt más célokra használta fel, mint azt használták korábban.

A nagy francia forradalom és az 1871. évi párizsi kommün tapasztalatai, illetve történeti példái után a marxizmus szintén a hatalomnak pusztítással és véres eseményekkel való átvételét hirdette és azt tanította, hogy a burzsoázia államának főtámaszait, a hadsereget és a bürokráciát, össze kell törni. Ennek a teóriának megfelelően zajlott le a

¹ L. Mussolini : Scritti e Discorsi. V. 162. 1.

bolsevizmus pusztító forradalma, amelyet a fronton álló hadsereg szétzüllesztése, a cári család kipusztítása és az egész európai civilizáció fenyegetése jellemez. Azt kell azonban mondani, hogy ez már anakronisztikus, a XIX. század államára szabott elvek szerinti forradalom volt! A XX. századi állam azonban a XIX. századitól leglényegesebben abban különbözik, hogy összes funkciói közt a közigazgatás lett a legfontosabb, aránytalanul fontosabb, mint a törvényhozás vagy az igazságszolgáltatás, s hogy a nemzet összessége az emberek számára oly nagyjelentőségű, hogy teljesítményeit többé nem nélkülözhetik és azokban megszakítás 24 órára sem következhetik be (közbiztonság, hírszolgálat, vízellátás, közlekedés stb.). A közigazgatás apparátusa szakképzett emberekből áll és oly nagyszámú, hogy egy ország sem rendelkezik két garnitúrával. A XX. századi forradalom technikája tehát teljesen különbözik attól, amit Blanqui, Engels és Trotszkij fejtegettek. A forradalom lényege nem az, hogy a hatalom egy személy vagy egy csoport kezéből másikéba kerül, hanem egy eszmének, szellemi irányváltásnak az érvényrejutása és győzelme. Ezért forradalom nincs az alkotmány lényeges elveinek megváltoztatása nélkül. Ha azonban a forradalom új eszmét valósít meg és új alkotmányra vezet, akkor ebből az következik, hogy a fasizmus, mint magáról hirdeti is, konstruktív forradalom.

Mussolini a hatalom átvétele előtt a következőt hirdette: «A jelenlegi olasz állam ellentétben áll azzal a szellemmel, amely a fasizmust betölti. Nem kétséges, hogy a fasizmus és az állam arra vannak hivatva, hogy — talán már a közeljövőben — egyé legyenek. Milyen módon? Talán törvényes úton. A fasizmus az ajtót a törvényes kulccsal is ki tudja nyitni, de lehet, hogy kénytelen lesz a felkelés erejével feltörni».¹

A hatalomnak egy politikai mozgalom által való megszerzése és annak a céljai szolgálatába állítása a forradalmi folyamatnak csak kezdete, tulajdonképpen még nem is tartozik a forradalomhoz. A forradalom jelentősége és értéke a további fejleményektől és attól a sikertől függ, amelyet el tud érni.

Mussolini 1922 októberében még talán azt gondolta, hogy egyelőre a pártja egyedül nem lesz képes az országot maga kormányozni vagy éppen az államot megújítani. A többi pártok a hatalom átvétele után is megmaradtak, az egyetlen párt rendszere csak később alakult ki. Ezért a fasizmus kezdetben múltó jelentőségű rögtönzésnek tűnt fel. Sokan azt hitték, hogy a fasizmus nem is jelent forradalmat és a Marcia su Roma egyszerű kormányváltás volt. A kompromisszumok veszélye és csábí-

¹ L. Mussolini i. m. II. 295. l.

tása is eleinte nagy volt. Mussolini azonban már 1922 novemberében, tehát egy hónappal a hatalom átvétele után, a «nemzeti biztonság miliciáját» állította fel, 1923 januárban pedig a Fasiszta Nagytanácsot. Ez a parlamentarizmus és az individualizmus számára két döntő csapás volt. «Amikor 1923. január 13-án a Fasiszta Nagytanács megalakult, felületes szemlélők azt hihették, hogy csak egy új szerv jött létre. Nem. Ezen a napon volt a politikai liberalizmus temetése. Az önkéntes milícia szervezésével, amely a párt és a forradalom fegyveres elővédje, a Nagytanács szervezésével, amely a forradalom legfelsőbb szerve, az elméleti és gyakorlati liberalizmus súlyos csapást szenvedett és a forradalom útja végleg megnyílt».¹

A hatalom megszerzése legális úton, a király ratifikálásával történt, de egy kimondottan parlamenten kívüli válság révén következett be. Mint mondják, Mussolini «hatalmas anticipáció» elé állította, azaz korán, idő előtt jött. De a Duce értett hozzá, hogy a hatalom megszerzése ne a hatalom tobzódásának nyisson utat, hanem kiindulási pontja legyen egy új kultúra teremtésének, egyrészt a tradíció elemeinek felhasználásával, másrészt a szociális haladás követelményeinek bátor elismerésével.

Eközben több lényeges hézagát ismerte fel addigi tervezetének és gyarlóságait az általa felépített szervezetnek. Ezeket azonban fokozatosan kiküszöbölte. A fasiszta forradalom szellemének általában Mussolininak az a módszere felel meg, amely fokozatosan reformál és a régi alapokon akar újat építeni, nem pedig meggondolatlanul rombolni. Két évvel a hatalom átvétele után is, 1924 novemberében még kijelentette, hogy a fasizmus a monarchia, az egyház, a hadsereg és az alkotmány alapjait nem hagyta el.

Az ismert Mateotti-ügy után, 1925. január 3-án Mussolini egy híres beszédében leszámolt az ellenzékkel, amely az Aventinusra vonult ki. Felhívta az ellenzéket, hogy emeljen vádat a kormány ellen, és egyúttal kijelentette, hogy a többi pártokkal való minden együttműködésről lemond. Ezáltal az erős kéz politikájára tért rá, amely a kompromisszumot elutasította és ezzel a nép széles rétegeinek bizalmát magának biztosította, amely, mint Mussolini egyszer mondotta: «hatalmas egyértelműséget kíván azoktól, akik vezetni akarják».²

1925 november és 1926 október hónapjai közt négy merénylet volt Mussolini ellen. Miután azonban a fasizmus a régi rend utolsó erőfeszítését is legyőzte, egész forradalmi tevékenységét a szellemi és jogi térre vihette át.

¹ L. Mussolini i. m. VIII. 271. 1.

² L. Mussolini i. m. V. 173. 1.

A fasiszta forradalom eddigi történetében három korszakot szokás megkülönböztetni.¹

Az első korszak tart a Marcia su Romától (1922. okt. 29) a Mateotti-ügy utáni beszédig (1925. jan. 3) ;

a második 1925. jan. 3-tól a Carta del Lavoro közzétételéig (1927. ápr. 21) ;

a harmadik korszak tart azóta.

A legfontosabb közjogi törvények, amelyek a fasiszta állam kialakításának lényeges elemei.

Átmeneti törvények a rendszer védelmére:

1. 1925. nov. 20-i törvény a titkos társulatokról.
2. 1925. dec. 24-i törvény a közhivatalnokok elbocsátásáról.
3. 1926. január 31-i törvény az emigránsok ellen.
4. 1931. dec. 31-i törvény a sajtóról.

Szociális törvények:

1. 1926. ápr. 3-i 563. számú törvény a munka kollektív viszonyainak jogi szabályozásáról (Disciplina giuridica dei rapporti collettivi del lavoro). Ez a törvény állítja fel a szindakális szervezeteket (vertikális szervezet).

2. 1927. ápr. 21-éről a Carta del Lavoro. Ezzel kapcsolatban az 1928. december 13-i 2832. számú törvény felhatalmazza a kormányt, hogy a Carta egyes kijelentéseinek végrehajtása végett törvényerejű rendeleteket bocsáthasson ki.

Alkotmánymódosító törvények:

1. 1925. december 24-i 2263. számú törvény a kormányfő jogállásáról és hatásköréről (Attribuzioni e prerogative del Capo del Governo, primo ministro, segretario di Stato).

2. 1926. január 31-i 100. számú törvény a végrehajtó hatalom részére felhatalmazás adásáról jogszabályok kibocsátására (Facoltà del potere esecutivo di emanare norme giuridiche), amely törvénytől és törvénytől módosító rendeletek kibocsátását teszi lehetővé.

3. 1928. december 8-i 2693. számú törvény a fasiszta nagytanács

¹ L. Costamagna: Faschismus. Entwicklung und Lehre. 1939. 112. l.

szervezetéről és hatásköréről (Ordinamento e attribuzioni del Gran Consiglio del Fascismo).

4. 1930. március 20-i 206. számú törvény a Korporációk Nemzeti Tanácsának reformjáról (Riforma del Consiglio Nazionale delle Corporazioni). Tulajdonképpen nem is a tanács reformjáról, hanem felállításáról szól. A reform szó csupán arra vonatkozik, hogy előbb a tanács a korporációk minisztériuma mellett működő véleményező szerv volt, ezután pedig a fasiszta korporatív állam egyik legfontosabb, jogszabályalkotási hatáskörrel is felruházott intézményévé lett.

5. 1934. február 5-i 163. számú törvény a Korporációk szervezetéről és működéséről (Costituzione e funzioni delle Corporazioni). Ez a törvény állítja fel a korporációkat (horizontális szervezet).

6. 1939. január 19-i 126. számú törvény a fasciók és korporációk kamarájának intézményéről (Istituzione della Camera dei Fasci e delle Corporazioni). Ezzel a fasiszta korporatív állam felépítése befejeződött.

A forradalom reformjai, amelyekkel a liberális államot teljesen átalakította, három irányúak :

1. Az egyetlen párton keresztül a tömegeket, az egész nemzetet aktíve bevonta az államéletbe. A parlamentáris választójog, még ha általános is, erősen válogat és egyáltalában nem jelenti a tömegek vezetését. A parlamentáris pártrendszer pedig, mint neve is mutatja, amely a pártból (rész) származik, a nemzet tagolását, részekre szakadását előmozdítja, sőt kívánja. A kormányon lévő párt sem a nemzet minden tagjának, összes erejének latbavetésére és a nemzet maximális teljesítményére vállalkozik, hanem a nemzetnek csak azokat az igényeit fogadja el, amelyeket a párttal, amelyre támaszkodik, még kielégíteni képes. A nemzet rendelkezésére álló szellemi erőket is aszerint veszi igénybe, hogy pártjához vagy az ellenzékhez tartoznak-e. A fejlődés mai fokán azonban szükség van a nemzet egész erejének szervezett latbavetésére és a tömegek állandó vezetésére. A fasizmus erre a célra a fasókban és a korporációkban új szervezeti formákat talált, amelyekkel az embereket elevenen az államhoz kötni és irányítani tudja.

2. A Carta del Lavoro útján a munka és a munkásság problémáját a posztindusztriális állam igényei szerint megoldotta. A Carta del Lavoro, a munkaalkotmány lényege legvilágosabban azokból az alapelvekből tűnik ki, amelyeket a Duce bocsátott ki a Carta kidolgozói számára. Ezek a következők voltak :

a) érvényesítése a társadalmi osztályok közötti egyenlőségnek, paritásnak, ami sohasem volt meg a liberális és demo-szociális uralom alatt és kihirdetése az összes polgárok szolidaritásának a Haza magasabbrendű

érdekével szemben, ami ezért a határa és szabályozója minden egyéni jognak, így a tulajdon, a haszon, a munka és a bér tekintetében ;

b) a szakegyesületi autarkia megalapítása a szakegyesületek (szindikátusok) közintézmény méltóságára való emelése útján, amelyeket valódi hatalommal kell felruházni az érdekelt szakma érdekeinek és társadalmi feladatoknak szabályozására és amelyeket ezért a gazdasági politika és a nemzetnevelés szerveivé kell tenni ;

c) az egyes polgárok felelőssége a szakegyesületekkel szemben a munka és a termelés fegyelmét biztosítani hivatott szerződések tekintetében ;

d) a szakegyesületek felelőssége az állammal szemben azért, ami az általuk szervezett, képviselt, irányított szakmák fegyelmére vonatkozik ;

e) szerves együttműködés a szakegyesületek és a korporációk minisztériuma közt, amely az olasz politikai és társadalmi megújulás eszköze arra, hogy az állam részére biztosítja a társadalmi erők teljes irányítását és elérhetővé tegye az olaszok közti legnagyobb szolidaritást és fegyelmet erkölcsi és gazdasági téren egyaránt.

A fasiszta rezsim azért korporatív, mert nemcsak az egyénekre, hanem az azokat magukban foglaló egyesületekre is van építve.

A fasizmus az első rezsim, amely a munkások értékét elismeri és őket a termelés irányításában részlelteti, nem már az egyes vállalatok ellenőrzésében, mint azt az anarchista szindikalizmus kívánta, hanem az egész nemzetgazdaság ellenőrzésében.

3. A kormányfő állásának új szabályozása, illetve kifejlesztése által az állami gépezet eredményességének biztosítása. Az idevágó törvénynek lényege két rövid rendelkezésben van. Az egyik az, hogy az addigi miniszterelnök kormányfővé (Capo del Governo) lett, azaz a minisztereknek a főnöke, szolgálati előljárója lett. A másik az, amely kimondja, hogy a kormányfő a királynak, a miniszterek pedig a királynak és a kormányfőnek felelősek, tehát megszünteti a parlament iránti felelőségüket. Ez a két mondat a fasizmus összes reformjai közt talán a legnagyobb jelentőségű. Ezek jelentik a parlamentárizmussal való szakítást, az áttérést a XIX. századi államról, amelyben a törvényhozó hatalomnak van hegemoniája a végrehajtó hatalom fölött, a XX. századnak megfelelő államra, melyben az exekutiva függetlenné válik a legislatívától és megszűnik az a közigazgatás eredménytelenségét leginkább okozó helyzet, hogy a kormány tagjait, akik az exekutiva legfőbb vezetői, a legislativa szempontjai szerint választják ki, viszont a törvényhozás szempontja nem az, hogy az illetők a közigazgatáshoz értsenek és vezető egyéniségek legyenek, hanem az, hogy a parlamentben többségük legyen.

A főnöki funkció lényegét Henry Fayol öt pontban foglalta össze. Ezek: a) Előrelátás, tervezés. A főnök tűzi ki a célt, állapítja meg a programot és állapítja meg megvalósításának fokozatait. Feladatához tartozik tehát a tervezés mind hosszútávon, mind rövid távon, a stratégia és a taktika egyaránt. Ez magában foglalja a meglepetések, a bizonytalanság elleni küzdelmet is, lehetőleg minden eshetőségnek a mérlegelésével.

b) A szervezés. A megállapított cél és a kitűzött program megvalósításához szükséges szervezet megvalósítása, az emberek és anyagi eszközök összegyűjtése és megfelelő működésre való képessé tétele. Az tehát nem való főnöknek, aki nem jó szervező.

c) A parancsolás. Az apparátus mozgásbahozása, általános és konkrét parancsok útján, a szervezet minden tagja állandó működéséről és kihasználásáról való gondoskodás. A főnök parancsaival mindig a kitűzött cél megvalósítását tartja szem előtt és gondoskodik annak időre való teljes megvalósításáról. A parancsadással állapítja meg a főnök az apparátus működésének egész ritmusát. Csak az jó főnök, akiben lendület van és aki azt át tudja vinni a munkatársaira.

d) Az összhang biztosítása. Minél nagyobb a szervezet, annál nehezebb és fontosabb a tagozatai közötti összhang biztosítása, amelyek a célnak és feladatnak különböző részeit valósítják meg. Az egység és az egész szempontjának az érvényesítése a főnök feladata. A kiadott parancs végrehajtása során is állandóan merülnek fel előre nem látott körülmények, változások, amelyek a parancs kiegészítését kívánják. Ez csak akkor lehetséges, ha a főnök a szervezet egész működését állandóan követi. Főleg itt válik el, hogy ért-e alárendeltjei munkájához, azért főnökük-e, mert különb ember náluk?

e) Az ellenőrzés. Szükség van a szervezet működésének állandó ellenőrzésére, annak megállapítása végett, hogy minden a kitűzött célnak és az adott parancsoknak megfelelően történik-e, a szervezet a cél elérésére mindig alkalmas-e. A főnöknek tehát nemcsak arról kell gondoskodnia, hogy szervezet legyen, hanem állandóan tudnia kell annak az állapotát, képességeit és teljesítményeit.

A mai közigazgatás a legnagyobb apparátusa a nemzetnek. Annak vezetése a főnökével szemben a legnagyobb követelményeket támasztja. Az a megoldás, amelyet a fasizmus állított a kabinetrendszer helyébe, ez utóbbinak hiányait alaposan ismerte és meg is szüntette. A végrehajtó hatalom nincs többé abban a bizonytalanságban, amit a parlament bizalmatlansági szavazatának állandó lehetősége jelent. A testületi szervek helyébe egyéni szerveket állít, akiknek a felelőssége mindig meg-

állapítható. A főnökök és a legfőbb vezetők kiválasztása az exekutiva szempontjai szerint történik, vezetők tehát csak azok lesznek, akiknek főnöki képességeik vannak.

A kormányfő állásának ilyen reformja a legdöntőbb bizonyítéka annak, hogy a Duce kiváló szervező. A fasiszta állam eddigi 20 éves fejlesztése bizonyítéka a hosszútávú tervezésnek. A lendület töretlensége és az egész nemzetet átalakító hatása a bizonyítéka Mussolini páratlan főnöki képességének, vezéri egyéniségének, amit a «Duce» név jól kifejezésre is juttat. Programját 1921-ben két mondattal fejezte ki:

«Mi a célunk? A nemzetet kormányozni. Milyen program szerint? Aszerint, ami az olasz nép anyagi és szellemi nagyságának megfelel.»¹ A különbség e közt a néhány szó és a többórás miniszterelnöki programbeszéd között mutatja azt, hogy a kétféle rendszer milyen különböző mértékben tudja a főnöknek való vezetőket megtalálni. A parlamentáris rendszerben változnak a kormányok és megmaradnak a problémák. A fasiszta államban állandó a kormány és fogynak a problémák, mert a kormány képes azoknak a megoldására.

Ahhoz, hogy egy forradalom győzzön és sikert érjen el, nemcsak arra van szüksége, hogy új eszményt jelentsen, hanem arra is, hogy a rezsím presztizsét, amely ellen irányul, már megrendült légyen. Ez a fasiszmus győzelmében is szerepet játszott. Európaszerte leáldozott a liberális demokrácia napja, elavult a XIX. századi állam és magában Olaszországban a nemzeti elégedetlenségre bőven volt ok. «A liberalizmus — mondta a Duce — bezárta saját, üressé vált templomának kapuit, mert a népek érezték, hogy a liberalizmus gazdasági agnoszticizmusa, politikai és morális közömbössége az állam biztos bukásához vezet, és tényleg vezetett is. Ez a magyarázata annak, hogy a mai világ összes politikai kísérletei antiliberálisok és hogy nevetséges ezeket a kísérleteket kizárni akarni, mintha a történelem a liberalizmus és annak tanárai számára fenntartott vadászterület és a liberalizmus a civilizáció utolsó és végső szava volna».

A fasiszta forradalom új államformát teremtett. Mintanélküli alkotást hozott létre. Róma, mint már annyiszor, most is újat adott az emberiségnek. Ez Mussolini érdeme.

A fasiszmus az angol politikai irodalomban ma már nem is csak az új olasz állam, hanem az összes antiliberális jobboldali államformák közös megjelölésére szolgál. Ez is világos elismerése úttörő érdemének.

Meddig tarthat a fasiszta forradalom? Kétségtelen, hogy az állandó

¹ L. Mussolini i. m. II. 152. l.

forradalom éppúgy anarchiára vezet, mint ahogyan a merev konzervativizmus lethargiává fajul. De az is régi tapasztalat, hogy új eszmék egy nemzetet mindig a szellemi vagy politikai vezetőin át hódítanak meg s hosszú időbe tart, amíg a széles alacsonyabb rétegeket is áthatják. Vallásújításnál gyakori, hogy amikor az új vallás a városokban és a vezető rétegekben már régen elterjedt, a falvakban és az egyszerűbb embereknél a régi vallás gyakorlata még soká tovább él. A fasiszmus új eszmét hirdet és ezért úttörő lendületére szüksége van legalább addig, míg hatása maradandóan az egész nemzetet áthatja. Ha azonban az állam egészen fasiszta állam lesz, abban mindig több aktivitás és lendület, több alkotóerő lesz, mint a más beállítású liberális államban.

MAGYARY ZOLTÁN

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár